

2. ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА

DOI: <https://doi.org/10.32782/mer.2022.95-96.06>

УДК 332.3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Махмудов Ханлар Зейнал огли¹, Валерія Вадимівна Ващенко²

У даній статті було розглянуто поняття «земельні ресурси». Обґрунтовано види земельних ресурсів та основні методологічні підходи щодо оцінки їх ефективності використання на підприємстві. Сформульовано напрями щодо підвищення ефективності використання земельних ресурсів за рахунок оптимізації структури посівів, створенням земельних кооперативів, використанню сівозміни на підприємствах та вдосконаленню механізму охорони землі тощо. Проаналізовано з точки зору провідних науковців різноманітні підходи щодо визначення сутності земельних відносин. У зв'язку із завершенням земельної реформи у статті було визначено особливості регулювання земельних відносин в провідних країнах світу, що дозволить побудувати ефективну модель ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення в Україні.

Ключові слова: земельні ресурси, землі сільськогосподарського призначення, земельні відносини, ринок землі, державне регулювання.

Постановка проблеми. Ефективне використання земельних ресурсів відіграють важливе значення в аграрному секторі України. Актуальність вивчення проблеми управління землею сільськогосподарського призначення, пов'язана з функціонуванням земельного ринку. Для дослідження даної проблеми необхідно розглянути поняття «земельні ресурси», їх ефективності використання, шляхи підвищення та формування ринку землі тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми понять «земельні ресурси», «земельні відносини» та напрями ефективного використання земель сільськогосподарського призначення у аграрному підприємстві завжди привертала увагу ряд науковців та експертів, які зробили вагомий внесок до розв'язання цих питань в навчальних посібниках у підручниках і наукових публікаціях: Г. А. Мазур, З. П. Паньків, Ю. І. Наконечний, С. С. Сергієнко, В. К. Береговий, Л. Й. Засєкіна, С. В. Кузьменко, О. В. Калініченко, О. Д. Дивнич, О. В. Гунченко, М. В. Коритник, Ю. В. Вакуленко, О. П. Копішинська, В. Ф. Камінський, І. Шувар, О. М. Петрига, Т. І. Яворська, Ю. О. Прус, О. М. Стеценко, А. М. Третьак, О. В. Лазарева, В. Є. Данкевич та інші автори.

Формулювання цілей статті. Визначення сутності поняття «земельні ресурси», видів та шляхів ефективності її використання як основи функціонування сільськогосподарського підприємства. На основі досвіду провідних країн світу дослідити приклади регулювання земельних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Природним потенціалом сільського господарства України є земельні, кліматичні, водні, та біологічні ресурси. Важливе значення серед них займають земельні ресурси, тому що для сільського господарства вони є головним засобом виробництва. Земельні ресурси або земля є одночасно і предметом, і засобом праці, і як знаряддя праці.

Слід зазначити, що в літературних джерелах наводяться різні визначення поняття «земельні ресурси».

Згідно із Законом України «Про охорону земель» поняття земельні ресурси визначається як «сукупний природний ресурс поверхні суші як просторового базису розселення і господарської діяльності, основний засіб виробництва в лісовому та сільському господарстві» [1].

В сучасній енциклопедії України Мазур Г. А. трактує поняття земельні ресурси як головний природний

¹ Махмудов Ханлар Зейнал огли, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підприємництва і права Полтавського державного аграрного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2287-1467>

² Ващенко Валерія Вадимівна, здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії кафедри підприємництва і права, Полтавського державного аграрного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1834-0268>

ресурс держави, що використовується у різних галузях народного господарства [2]. Майже аналогічне визначення наводять в навчальному посібнику Паньків З. П. та Наконечний Ю. І. де зазначають, що земельні ресурси являються землі сільськогосподарського призначення та інші земельні ділянки, які використовуються в різних галузях діяльності людини [3, с. 7]. У своїй роботі Сергієнко С. С. визначає земельні ресурси як продукт природи, що територіально обмежений, нічим не замінний і не зношуються при раціональному використанні [4].

Таким чином, можна стверджувати, що не існує єдиного поняття «земельні ресурси».

Землі України відповідно до цільових призначень поділяються на категорії: землі сільськогосподарських підприємств; землі лісового та водного фонду; землі промисловості, зв'язку, транспорту, оборони та інше; землі оздоровчого, рекреаційного, природоохоронного та природно-заповідного призначення; землі населених пунктів; землі історико-культурного призначення тощо.

До складу земель сільськогосподарського призначення входять [3, с. 9]:

1. Сільськогосподарські угіддя (рілля, сіножаті, пасовища, перелоги, багаторічні насадження).

2. Несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи, прогони, полезахисні лісосмуги, господарські двори, землі тимчасової консервації, забруднені сільськогосподарські угіддя, які не використовуються у сільськогосподарському виробництві).

Сільськогосподарські угіддя – це земельні ділянки, що безпосередньо використовуються для одержання сільськогосподарської продукції; серед них виділяють рілля, перелоги, сіножаті, пасовища та багаторічні насадження.

Рілля – це угіддя, які систематично обробляються та використовуються для посівів сільськогосподарських культур.

До перелогів відносять земельні угіддя, що раніше були ріллею, а зараз більше одного року, з різних причин не використовуються під посіви сільськогосподарських культур. До перелогів не відносять розорані ділянки сіножатей і пасовищ, що залишені для природного відновленням травостаном [3, с. 27].

Сіножатей називаються земельні ділянки, які систематично використовуються для сінокосіння та вкриті багаторічною трав'яною рослинністю.

Пасовища – це сільськогосподарські угіддя де в основному використовують для систематичного випасання худоби. Розрізняють природні, культурні або сіяні пасовища.

Багаторічні насадження – це сади, виноградники, ягідники, чайні, цитрусові та інші плантації [5, с. 15].

Для оцінки ефективності використання земельних ресурсів традиційно використовуються натуральні та відносні показники, що мають досить індивідуальний характер та вимагають детального вивчення та визначення критеріїв економічних показників [6].

До натуральних показників відносять [7]:

а) урожайність сільськогосподарських культур;

б) виробництво основних видів продукції рослинництва у розрахунку на 100 га ріллі, ц;

в) виробництво основних видів продукції тваринництва (молока, м'яса великої рогатої худоби та овець в живій вазі) у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, ц;

г) виробництво м'яса свиней у живій вазі на 100 га ріллі, ц;

д) виробництво м'яса птиці (ц) та яєць (тис. шт.) у розрахунку на 100 га посівів зернових культур.

Слід зазначити, що натуральні показники характеризують продуктивність лише певної частини сільськогосподарських угідь, а вартісні для всієї їх площі [8].

У якості інших додаткових показників при зіставленні рівня використання землі застосовуються: питома вага сільськогосподарських угідь у загальній земельній площі; питома вага ріллі у складі сільськогосподарських угідь; питома вага посівів у площі ріллі. Зростання питомої ваги сільськогосподарських угідь, ріллі, посівів в загальній земельній площі має важливе значення при використанні землі, свідчить про прогрес землеробства.

Раціональне використання природно-ресурсного потенціалу є важливою проблемою для аграрного підприємства, яка потребує вирішення, оскільки земля є основним засобом агропромислового виробництва [9].

Важливим резервом підвищення продуктивності сільськогосподарського підприємства є оптимізація структури посівів та використання сівозміни.

Важливість моделей оптимізації обумовлюються тим, що вони відображують суть багатьох управлінських ситуацій. Отже, важливим напрямками підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств є оптимізація структури посівної площі культур для збільшення обсягів вирощування тих культур, які забезпечують прибутковість виробництва [10].

З метою поліпшення екологічних умов та недопущення ерозії на ґрунтах при оптимізації площ сільськогосподарських культур підприємству доцільно впроваджувати сівозміни, що сприятиме підвищенню виробництва екологічно чистих продуктів харчування [11].

Сівозміна – це обґрунтована побудова чергування сільськогосподарських культур та парів у часі й на території.

Сівозміни забезпечують раціональне використання площі земель, матеріальних ресурсів та трудових ресурсів. Вони є основою сталого землеробства. Порушення чи нехтування вимог до чергування культур, завдає непоправної шкоди культурі та продуктивності землі [12].

Науковий принцип побудови сівозміни передбачає правильний підбір попередників та поєднання культур близькими між собою біологічно із дотриманням допустимої періодичності для їх повернення на те ж поле.

Підприємство, що займається здебільшого виробництвом продукції рослинництва, орієнтується на вирощування однієї чи двох культур. Це ускладнює науково-обґрунтований порядок чергування культур у сівоzmінах, та змушує вирощувати додаткові культури для його покращення [13].

Існують декілька причин, через які господарства не використовують сівоzmіни:

а) перш за все, це поділ культур на прибуткові і збиткові;

б) висока собівартість та низька реалізаційна ціна сільськогосподарських культур;

в) нерентабельність тваринницької галузі, що обумовило зменшення площ посівів кормових культур. Тому із структури посівних площ зникають багаторічні бобові трави, які наповнюють ґрунт корисними елементами;

г) велика кількість підприємств не маючи власної землі, її орендують. Оскільки договір, що укладається між власником землі (паю) і орендарем, може бути розірваний в будь-який час [14].

Сьогодні, в аграрному секторі першочерговим стоїть питання збільшення обсягів виробництва, підвищення урожайності сільськогосподарських культур. Разом з тим, високоефективним можна вважати те сільськогосподарське виробництво, що досягає цього за допомогою зниження витрат, підвищення якості та конкурентоспроможності продукції. Основою такому способу господарювання може стати ефективне і раціональне впровадження новітніх технологій та сучасної техніки у виробництво.

Для підвищення ефективності використання земельних ресурсів необхідно запровадити на державному рівні досконалий механізм охорони землі, який стимулював би землекористувачів і землевласників до дбайливого використання та збереження земельних ділянок. Значна кількість орендарів часто не зацікавлені у виявленні орендодавцем дійсної якості угідь, а чинним законодавством не передбачено відповідальності за зменшення природної родючості сільськогосподарських угідь. З боку держави доцільно встановити матеріальну відповідальність для землекористувачів і землевласників за погіршення якісної характеристики земельних угідь [15, с. 132].

З метою підвищення ефективності використання земель та нарощування виробництва сировинної та продовольчої сільськогосподарської продукції, забезпечення зайнятості сільського населення та соціального розвитку села доцільно створювати земельні кооперативи. Їхні цілі полягають у тому, щоб вивести землю з ринкової системи, захистити існуючі сільськогосподарські землі як «загальне благо» та дозволити маломасштабному сільському господарству процвітати.

Отже, земельні кооперативи відіграють певну роль у розвитку більш стійкої продовольчої системи. Вони є демократичною моделлю, яка демонструє багато особливостей загальних принципів для належного управ-

ління, і завдяки своїй структурі, діяльності та ефективному використанню земель сільськогосподарського призначення.

Кооперативи протидіють спекуляції землею та подальшому зростанню цін. Також вони протидіють інтенсифікації сільського господарства та фізичній деградації сільськогосподарських угідь, дотримуючись принципів органічного землеробства та підтримуючи якість ґрунту.

Наявні в Україні організаційно-економічні та правові умови не забезпечують розвиток кооперативного руху. Це пояснюється через історичні передумови в країні та соціальні фактори. Таким чином, найбільш актуальним напрямом щодо формування ефективних умов розвитку сільськогосподарських кооперативів в Україні є вдосконалення законодавчої бази, яка регулює їхню діяльність, та поліпшення державної підтримки функціонування.

Одним із шляхів ефективності використання сільськогосподарських земель є завершення земельної реформи в сільському господарстві, виправлення значної кількості допущених помилок, удосконалення нормативно-правового забезпечення сучасних земельних відносин, що сприятиме успішному розвитку сільських територіальних громад регіонів країни.

З приводу використання землі сільськогосподарського призначення виникають певні відносини.

У системі соціально-економічного розвитку обґрунтуванню місця і ролі земельних відносин присвячена значна кількість публікацій. У своїх наукових працях провідні вчені здебільшого пов'язують земельні відносини з категорією власності. Зокрема Стеценко О. М. зазначає, що «земельні відносини – це суспільні відносини з приводу володіння, користування, розпорядження і управління землею на державному, регіональному, господарському та внутрішнь-господарському рівнях як об'єктом господарювання, так і засобом виробництва» [16].

Третяк А. М. вказує на те, що земельні відносини насамперед, «відносини між людьми (суспільні), що взаємопов'язані із володінням та користуванням землею, також є вони є невід'ємним елементом виробничих відносин кожного історичного періоду» [17, с. 147].

Відповідно до дослідження Лазарева О. В. земельні відносини передбачають «відносини з приводу правильного розподілу результатів виробництва, одержаних при використанні земельних ресурсів» [18, с. 63].

Отже, визначення поняття «земельні відносини» охоплює широке коло питань як економічного, так і правового характеру основою якої є земельна власність, що проявляється у формі права на володіння, користування і розпорядженням земельної ділянки.

Право володіння – це володіння земельною ділянкою фізичними чи юридичними особами або державою на правах певної власності. Власник має право продавати, дарувати, здавати в оренду свою землю.

Землекористування – це право користування земельною ділянкою фізичними та юридичними особами або

державою, кооперативними або громадськими організаціями. Воно передбачає можливість використовувати природні властивості землі та отримувати від неї дохід. Одним із видів користування земельною ділянкою є оренда.

Право розпорядження землею – це комплекс прав, які дозволяють визначати долю ділянки землі за рахунок зміни його належності стану або призначення. Розпоряджатись землею може лише її власник [5, с. 32].

З 1 липня 2021 року в Україні набрав чинності Закон № 552-IX про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення [19]. У зв'язку з яким розпочався перший етап створення ринку землі в Україні.

Сутність ринку землі характеризується сукупністю юридично-правових і економічних відносин між суб'єктами в процесі обігу прав власності на землі сільськогосподарського призначення в умовах конкуренції.

В умовах завершення земельної реформи в Україні слід розглянути досвід регулювання земельних відносин в провідних країнах світу.

У країнах Північної Америки земельний ринок характеризується відкритістю та лібералізацією. У Сполучених Штатах Америки обмежень щодо придбання, продаж та орендування площ земельних ділянок немає. Для придбання земельної ділянки іноземним фізичним та юридичним особам не потрібен дозвіл державного органу влади, але є зобов'язання повідомити Міністерство сільського господарства (USDA) щодо здійснення передачі права власності на землю. Продаж земель з державної власності іноземним громадянам заборонений. Наразі 94% земель знаходиться у приватній власності [20; 21].

Основним типом продажу землі в країні є аукціони, де в режимі реального часу визначають ціну. Землевласники наймають брокера, який має доступ до закритої для землевласників інформації.

У Канаді кожна провінція має право самостійно визначати політику ринку сільськогосподарських земель. Обмеження щодо площі земельної ділянки у власності не встановлено (крім провінції Острів Принца Едуарда). Натомість, для іноземних фізичних та юридичних осіб, а також для непостійних жителів у деяких провінціях є обмеження щодо максимально дозваної площі у власності. В основному ці обмеження не є абсолютними [20; 22].

Великобританія, Ірландія та Нідерланди характеризуються найбільш лібералізованими ринками землі, що призвело до підвищення рентабельності та продуктивності агросектору, розвитку села та стабілізації доходів фермерів.

У Великобританії у приватній власності знаходиться майже 90% земель та обмежень щодо іноземного капіталу не встановлено. Також законодавством не передбачено і обмежень щодо максимального чи мінімального розміру ділянки землі, власником якої може стати будь-яка фізична особа, яка досягла 18-річ-

ного віку. Мінімальний розмір земельної ділянки в Шотландії становить 0,3 га та максимальний термін оренди – 175 років [23]. В Ірландії податок для молодих фермерів відсутній.

В Нідерландах заборон для придбання землі іноземними фізичними та юридичними особами та щодо визначення максимальної площі ділянки немає. Ціни регулюються ринком. Середня вартість сільськогосподарської землі в Нідерландах є найвищою серед країн Європи та становить 80 тис. євро за гектар [23; 24; 25].

Обмеженнями на ринку землі в країні є: ціна оренди земельної ділянки, встановлюється регіональним органом влади; використання землі контролюється квотами на виробництво та екологічними законами; мінімальний термін оренди – 6 років. Загальний податок на купівлю землі складає 6%, але якщо покупець надасть гарантію того що він буде використовувати земельну ділянку в сільськогосподарських цілях терміном мінімум 10 років, то він звільняється від податку [23; 25].

Для країн Данії та Швейцарії характерними є державне регулювання екологічних норм та підтримка сільськогосподарських виробників. В цих країнах досить важко отримати право власності на землю через ряд вимог. Так, в Данії максимальна встановлена площа землі сільськогосподарського призначення у власності – 30 га для тих осіб які мають аграрну освіту та фермерський досвід.

В Швейцарії на ринку землі існують ряд обмежень, а саме: отримання дозволу від місцевого органу влади на придбання земельної ділянки фізичною чи юридичною особою; власник, який планує продати землю повинен отримати дозвіл від родичів; мінімальний термін лізингу землі – 9 років (за рішенням суду може бути подовженим); зміна цільового призначення використання земельної ділянки після продажу забороняється. В основному в цій країні сільськогосподарські землі передаються в середині родини, що стимулює підтримувати родючість землі [21; 26].

У Румунії, Угорщині та Польщі відсутні регуляції цін землі, але є обмеження щодо максимальної площі у власності 200 га, 300 га та 500 га на особу відповідно. Рівень податкового навантаження за придбання земельної ділянки є значно нижчим, ніж у інших країнах Європи. Водночас у Болгарії та Чехії землі сільськогосподарського призначення звільняються від оподаткування [27; 28, с. 19].

Висновки. Таким чином, можна вважати, що земельні ресурси – це один із головних природних ресурсів, який використовується у різних галузях господарства. Для підвищення ефективності використання земельних ресурсів, необхідно: проводити оптимізацію структури посівних площ сільськогосподарських культур, що передбачить збільшення прибутку та зменшення виробничих витрат; з метою поліпшення екологічних умов та недопущення ерозії на ґрунтах при оптимізації площ сільськогосподарських культур підприємству доцільно впроваджувати сівозміни, що сприятимуть підвищенню виробництва

екологічно чистих продуктів харчування; створювати земельні кооперативи; впроваджувати новітні технології та сучасну техніку у виробництво.

Світовий досвід регулювання земельних відносин свідчить про те, що в Україні потрібно впровадити лібералізований ринок землі, який дозволить: поліпшити інвестиційний потік коштів в країну; пришвид-

шити формуванню законодавчої бази ринкових земельних відносин; організувати прозорий ринок земельних ділянок приватної, державної та комунальної власності; врегулювати в законодавстві країни питання щодо порядку проведення земельних торгів; подолати негативні наслідки мораторію; сприяти встановленню стабільності цін на сільськогосподарську продукцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV : станом на 27 трав. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text> (дата звернення: 10.06.2022).
2. Мазур Г. А. Земельні ресурси. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=15951 (дата звернення: 08.06.2022).
3. Паньків З. П., Наконечний Ю. І. Земельні ресурси. Практикум : навчальний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 196 с.
4. Сергієнко С. С. Земельні ресурси: поняття, суть, значення. *Причорноморські економічні студії*. 2019. № 37. С. 121–125.
5. Береговий В. К., Засєкіна Л. Й., Кузьменко С. В. Природні і трудові ресурси світового сільського господарства : методичні рекомендації. Київ : НАУ, 2006. 118 с.
6. Гунченко О. В. Теоретико-методичні аспекти оцінки економічної ефективності використання земель сільськогосподарських підприємств. *Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва*. 2011. № 1. С. 1–8.
7. Калініченко О. В., Плотник О. Д. Економіка підприємства. Практикум. Київ : Кондор, 2012. 87 с.
8. Коритник М. В. Проведення аукціонів при передачі в оренду земель сільськогосподарського призначення державної форми власності. *Економіка АПК*. 2015. № 2. С. 116–122.
9. Андрушків Б., Мельник Л., Погайдак О. Шляхи підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2012. № 27. С. 3–7.
10. Вакулєнко Ю. В., Копішинська О. П. Моделювання як засіб підвищення продуктивності та прибутковості підприємства. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. № 2 (2). С. 30–42. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpdau_2013_2\(2\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpdau_2013_2(2)_6) (дата звернення: 08.06.2022).
11. Камінський В. Ф. Про збереження та відтворення родючості ґрунтів. *Сільськогосподарська обслуговуюча кооператива України*. ВГО «Союз учасників СОК України». 2018. URL: <http://www.coop-union.org.ua/?p=8963> (дата звернення: 08.06.2022).
12. Шувар І. Родючість землі і сівозміна – поняття тотожні. *Агробізнес сьогодні*. 2018. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/373-rodichist-zemli-i-sivozmina-poniattia-totozhni.html> (дата звернення: 08.06.2022).
13. Цилорик О., Десятник Л. Науково обґрунтовані сівозміни – запорука успіху. *Агробізнес сьогодні*. 2019. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/11015-naukovo-obgruntovani-sivozminy-zaporuka-uspikhu.html> (дата звернення: 08.06.2022).
14. Камінський В. Ф. Сівозміна як основа сталого землекористування та продовольчої безпеки України. *Збірник наукових праць ННЦ «Інститут землеробства НААН»*. 2015. № 2. С. 3–14.
15. Петрига О. М., Яворська Т. І., Прус Ю. О. Економіка аграрного підприємництва : навчальний посібник. Мелітополь : Видавничо-поліграфічний центр «Люкс», 2016. 498 с.
16. Стеценко О. М. Сутність земельних відносин на сучасному етапі аграрної реформи. *Економіка та держава*. 2010. № 4. С. 64–65.
17. Третяк А. М. Історія земельних відносин і землеустрою в Україні : навч. посіб. Київ : Аграрна наука, 2002. 280 с.
18. Лазарева О. В. Методичні аспекти формування еколого-економічного механізму управління землекористуванням. *Економіка АПК*. 2006. № 12. С. 62–65.
19. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31.03.2020 р. № 552-IX. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t200552?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01&_ga=2.250161542.1003778981.1639340556-210470367.1597972751 (дата звернення: 10.06.2022).
20. Земельна реформа країн Північної Америки – досвід США. *Гаряча агropolітика* 2017. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/257-zemelna-reforma-krayin-pivnichnoyi-ameriki--dosvid-ssha> (дата звернення: 10.06.2022).
21. Юрченко Е. Ринок землі: як це працює в світі. *AgroPortal*. 2019. URL: <https://agroportal.ua/ua/views/blogs/rynok-zemli-kak-eto-rabotaet-v-mire/> (дата звернення: 10.06.2022).
22. Закордонні моделі: приклади ведення ринку землі в США, Канаді та Австралії. *AgroDay*. URL: <https://agrodaily.com.ua/2019/08/14/pryklady-vedennya-rynku-zemli-v-ssha-kanadi-ta-avstraliyi/> (дата звернення: 10.06.2022).
23. Земельна реформа старих країн-членів ЄС – Великобританія. *Гаряча агropolітика*. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/280-zemelna-reforma-starih-krayin-chleniv-yes--velikobritaniya> (дата звернення: 10.06.2022).
24. Корнієвич Л. Найдорожча земля в Європі: як працює вільний ринок землі в Нідерландах. *Радіо свобода*. <https://www.radiosvoboda.org/a/netherlands-land-reform/30519634.html> (дата звернення: 10.06.2022).
25. Редих Э. Сколько стоит земля в странах Евросоюза. *БизнесЦензор*. https://biz.censor.net/resonance/3097702/skolko-toit-zemlya_v_stranah_evrosoyuza (дата звернення: 10.06.2022).

26. Земельна реформа старих країн-членів ЄС – Швейцарія. *Гаряча агрополітика*. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/285-zemelna-reforma-starih-krayin-chleniv-yes--shveytariya> (дата звернення: 10.06.2022).
27. Земельна реформа нових країн-членів ЄС – досвід Румунії. *Гаряча агрополітика*. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/272-zemelna-reforma-novih-krayin-chleniv-yes--dosvid-rumuniyi> (дата звернення: 10.06.2022).
28. Земельний довідник України 2020 : інфографічний довідник. URL: <https://mailchi.mp/latifundistmedia/zemelyniy-dovidnyk-ukrainy-2020>

REFERENCES:

1. Law of Ukraine on the land protection № 962-IV. (2003, June 19). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>. [in Ukrainian]
2. Mazur, H. A. (2010). *Zemelni resursy [Land resources]*. In I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskiy, M. H. Zhelezniak (Eds.), *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy*. Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. Available at: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=15951. [in Ukrainian]
3. Pankiv, Z. P., Nakonechnyi, Yu. I. (2020). *Zemelni resursy [Land resources]*. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv. [in Ukrainian]
4. Serhiienko, S. S. (2019). *Zemelni resursy: poniattia, sut, znachennia. [Land resources: concept, course, value]*. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, 37, 121–125. [in Ukrainian]
5. Berehovi, V. K., Zasiakina, L. Y., Kuzmenko, S. V. (2006). *Pryrodni i trudovi resursy svitovoho silskoho hospodarstva [Natural and labor resources of world agriculture]*. Kyiv: NAU. [in Ukrainian]
6. Hunchenko, O. V. (2011). *Teoretyko–metodychni aspekty otsinky ekonomichnoi efektyvnosti vykorystannia zemel silskohospodarskykh pidpriemstv [Theoretical and methodological aspects of evaluating the economic efficiency of farm land]*. *Kharkiv National Agrarian University*, 1, 1–8. [in Ukrainian]
7. Kalinichenko, O. V., Plotnyk, O. D. (2012). *Ekonomika pidpriemstva [Business Economics]*. Kyiv: Kondor. [in Ukrainian]
8. Korytnyk, M. V. (2015). *Provedennia auktsioniv pryperedachi v orendu zemel silskohospodarskoho pryznachennia derzhavnoi formy vlasnosti [Holding auctions at lease agricultural land state property]*. *Ekonomika APK – Economics of the agro-industrial complex*, 2, 116–122. [in Ukrainian]
9. Andrushkiv, B., Melnyk, L., Pohaidak, O. (2012). *Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia resursnoho potentsialu pidpriemstva [Ways to increase the efficiency of the resource potential of the enterprise]*. *Formuvannia rynkovoї ekonomiky v Ukraini – Formation of market economy in Ukraine*, 27, 3–7. [in Ukrainian]
10. Vakulenko, Yu. V., Kopishynska, O. P. (2013). *Modeliuvannia yak zasib pidvyshchennia produktyvnosti ta prybutkovosti pidpriemstva [Modeling as a means of increasing the productivity and profitability of the enterprise]*. *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnogo ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky)*, 2 (2), 30–42. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znptdau_2013_2\(2\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znptdau_2013_2(2)_6). [in Ukrainian]
11. Kaminskyi, V. F. (2018). *Pro zberezhennia ta vidtvorennia rodiuchosti gruntiv [On preservation and reproduction of soil fertility]*. *Silskohospodarska obsluhovuiucha kooperatsiia Ukrainy. VHO «Soiuz uchasykiv SOK Ukrainy»*. Available at: <http://www.coop-union.org.ua/?p=8963>. [in Ukrainian]
12. Shuvar I. (2018). *Rodiuchist zemli i sivozmyna – poniattia totozhni [Land fertility and crop rotation are identical concepts]*. *Ahrobiznes sohodni – Agribusiness today*. Available at: <http://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/373-rodichist-zemli-i-sivozmyna-poniattia-totozhni.html>. [in Ukrainian]
13. Tsyliuryk, O., Desiatnyk, L. (2019). *Naukovo obgruntovani sivozmyny – zaporuka uspikhu [Scientifically based crop rotations are the key to success]*. *Ahrobiznes sohodni – Agribusiness today*. Available at: <http://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/11015-naukovo-obgruntovani-sivozmyny-zaporuka-uspikhu.html>. [in Ukrainian]
14. Kaminskyi, V. F. (2015). *Sivozmyna yak osnova staloho zemlekorystuvannia ta prodovolchoi bezpeky Ukrainy [Crop rotation as a basis for sustainable land use and food security of Ukraine]*. *Zbirnyk naukovykh prats NNTs «Instytut zemlerobstva NAAN»*, 2, 3–14. [in Ukrainian]
15. Petryha, O. M., Yavorska, T. I., Prus, Yu. O. (2016). *Ekonomika ahrarnoho pidpriemnytstva [Economics of agrarian entrepreneurship]*. Melitopol: Luxury. [in Ukrainian]
16. Stetsenko, O. M. (2010). *Sutnist zemelnykh vidnosyn na suchasnomu etapi ahrarnoi reform [The essence of land relations at the current stage of agrarian reform]*. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the state*, 4, 64–65. [in Ukrainian]
17. Tretiak, A. M. (2002). *Istoriia zemelnykh vidnosyn i zemleustroiu v Ukraini [History of land relations and land management in Ukraine]*: Kyiv: Agrarian Science. [in Ukrainian]
18. Lazariyeva, O. V. (2006). *Metodychni aspekty formuvannia ekoloho-ekonomichnoho mekhanizmu upravlinnia zemlekorystuvanniam [Methodological aspects of formation of ecological and economic mechanism of land use management]*. *Ekonomika APK – Economics of the agro-industrial complex*, 12, 62–65. [in Ukrainian]
19. *On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Conditions of Circulation of Agricultural Lands: Law of Ukraine of March 31, 2020 № 552-IX*. Available at: https://ips.ligazakon.net/document/view/t200552?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01&_ga=2.250161542.1003778981.1639340556-210470367.1597972751. [in Ukrainian]
20. *Zemelna reforma krain Pivnichnoi Ameriky – dosvid SSHa [Land reform in North America – the experience of the United States]*. Available at: <https://agropolit.com/spetsproekty/257-zemelna-reforma-krayin-pivnichnoyi-ameriki--dosvid-ssha>. [in Ukrainian]
21. Yurchenko, E. (2019). *Rynok zemli: yak tse pratsiuie v sviti [Land market: how it works in the world]*. Available at: <https://agroportal.ua/ua/views/blogs/rynok-zemli-kak-eto-rabotaet-v-mire>.

22. Zakordonni modeli: pryklady vedennia rynku zemli v SShA, Kanadi ta Avstralii [Overseas models: examples of land market management in the United States, Canada and Australia]. Available at: <https://agroday.com.ua/2019/08/14/prykklady-vedennya-rynku-zemli-v-ssha-kanadi-ta-avstralii>. [in Ukrainian]
23. Zemelna reforma starykh krain-chleniv YeS – Velykobrytaniia [Land reform of the old EU member states – Great Britain]. Available at: <https://agropolit.com/spetsproekty/280-zemelna-reforma-starih-krayin-chleniv-yes--velikobritaniya>. [in Ukrainian]
24. Korniievych, L. Naidorozhcha zemlia v Yevropi: yak pratsiuie vilnyi rynek zemli v Niderlandakh [The most expensive land in Europe: how the free land market in the Netherlands works]. Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/netherlands-land-reform/30519634.html>. [in Ukrainian]
25. Redykh E. Skolko stoyt zemlia v stranakh Evrosoiuza [How much is the land in the European Union]. Available at: https://biz.censor.net/resonance/3097702/skolko_stoit_zemlya_v_stranah_evrosoyuza [in Russian]
26. Zemelna reforma starykh krain-chleniv YeS – Shveysariia [Land reform of the old EU member states – Switzerland]. Available at: <https://agropolit.com/spetsproekty/285-zemelna-reforma-starih-krayin-chleniv-yes--shveysariya>. [in Ukrainian]
27. Zemelna reforma novykh krain-chleniv YeS – dosvid Rumunii [Land reform of the new EU member states – the experience of Romania]. Available at: <https://agropolit.com/spetsproekty/272-zemelna-reforma-novih-krayin-chleniv-yes--dosvid-rumuniyi>. [in Ukrainian]
28. Zemelnyi dovidnyk Ukrainy [Land Directory of Ukraine]. Available at: <https://mailchi.mp/latifundistmedia/zemelyniy-dovidnyk-ukrainy-2020>. [in Ukrainian]

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF LAND RESOURCES USE

Khanlar Makhmudov¹, Valeriia V. Vashchenko²

One of the main components of natural resources of the agricultural enterprise is land or land resources. After conducting research and analysis of scientific publications, textbooks and manuals of scientific experts, as well as legislative and regulatory framework, the article found that there is no single definition of the essence of the concept of "land resources". On this basis, scientific approaches to the interpretation of the essence of the category "land resources" were summarized and their clarification was proposed. It was established that land resources can be interpreted as the main natural resource used in various sectors of the economy. The types of agricultural land, which include agricultural land: arable land, hayfields, pastures, fallows, perennial plantations, are substantiated. Also considered the main methodological approaches to assessing the effectiveness of the use of land resources of the enterprise, which allow for a comprehensive analysis, justify the conclusions about the effectiveness of agricultural land. The directions to improve the efficiency of land use by optimizing the structure of crops, the use of crop rotation, the creation of land cooperatives and improvement of the mechanism of land protection are formulated. Since the level of efficiency of agricultural land use will depend on the state of productive forces and the growth of the agrarian sector of Ukraine. Attention is paid to the issue of the concept of "land relations", which are an integral part of the economic and legal functioning of agricultural enterprises. In connection with the completion of land reform in Ukraine, the article defines the features of the regulation of land relations in the leading countries of the world. The experience of the United States of America, Canada, Great Britain, the Netherlands, Denmark, Switzerland and other countries is summarized. The peculiarities of functioning of the model of market turnover of agricultural land are analyzed, which led to the conclusion or the need to introduce a liberalized land market in Ukraine.

Keywords: land resources, agricultural land, land relations, land market, government regulation.

JEL Classification: N50, Q15, Q24

Стаття надійшла до редакції 18.07.2022

The article was received July 18, 2022

¹ Khanlar Makhmudov, Poltava State Agrarian University

² Valeriia V. Vashchenko, Poltava State Agrarian University